

Tijekom 1959. godine Bertrand Russell je za BBC snimio seriju od dvanaest razgovora. Voditelj pred TV-kamerama je bio Woodrow Wyatt, a Russell je "iskazao svoje mišljenje" o filozofiji, religiji, ratu i pacifizmu, komunizmu, moći, Velikoj Britaniji, fanatizmu i toleranciji, nacionalizmu i još mnogo čemu. Ovdje donosimo prijevod razgovora u kojem Russell na vrlo jednostavan način pokušava odgovoriti na pitanje "što je to filozofija". Zapis tog razgovora, zajedno sa ostalima, objavljen je u knjizi Bertrand Russell Speaks His Mind, Arthur Barker Ltd, London 1960, pp. 11-19.

Bertrand Russell

Što je filozofija?

WOODROW WYATT

Lorde Russell, što je to filozofija?

LORD RUSSELL

To je prilično kontroverzno pitanje. Mislim da ne postoje dva filozofa koja bi na njega jednako odgovorila. Osobno smatram da se filozofija sastoji od spekulacija o stvarima o kojima egzaktna spoznaja još nije moguća. To bi bio samo moj odgovor, ne i nekog drugog.

WYATT

Koja je razlika između filozofije i znanosti?

RUSSELL

Grubo, reklo bi se da je znanost ono što znamo, a filozofija ono što ne znamo. To je jednostavna definicija i razlog zbog kojeg, kako spoznaja napreduje, pitanja stalno prelaze iz filozofije u znanost.

WYATT

Prema tome, čim je nešto ustanovljeno i otkriveno, ono prestaje biti filozofija i postaje znanost?

RUSSELL

Da, i mnoga pitanja koja smo navikli zvati filozofskim više tako ne nazivamo.

WYATT

Koja je korist od filozofije?

RUSSELL

Mislim da filozofija koristi dvojako. Prvo, da održi živima spekulacije o stvarima koje još nisu pristupačne znanosti; na kraju krajeva, znanstvena spoznaja pokriva vrlo mali dio onoga što zanima

čovječanstvo i što treba da ga zanima. Postoji vrlo mnogo stvari od ogromnog interesa o kojima znanost, barem danas, zna malo i ja ne želim da ljudska imaginacija bude ograničena i zatvorena unutar onog što se sada zna. Mislim da je jedna od koristi filozofije u tome što proširuje vaš imaginativni pogled na svijet, pogled u području hipoteza. No tu je i druga korist koju smatram jednako važnom, a ta je da pokaže kako postoje stvari za koje smo mislili da ih znamo, ali ih zapravo ne znamo. S jedne strane nas filozofija potiče da nastavimo razmišljati o stvarima koje bismo mogli poznavati, s druge pak da ostanemo skromno svjesni koliko mnogo toga što izgleda kao znanje to nije.

WYATT

Možete li nam dati primjer nekog predmeta o kojem se spekuliralo i koji je kasnije doveo do nekih materijalnih rezultata?

RUSSELL

Da, vrlo lako, osobito iz grčke filozofije. Grci su iznašli cijelu gomilu hipoteza koje su se kasnije pokazale vrijednima, ali koje u njihovo vrijeme nisu mogle biti provjerene. Uzmite, na primjer, atomističku hipotezu. Demokrit je postavio atomističku hipotezu po kojoj se materija sastoji od malih atoma i nakon više od dvije tisuće godina pokazalo se da je to bio ispravan znanstveni nazor, iako je u njegovo vrijeme to bila samo pretpostavka. Ili, opet, Aristarh. Aristarh je bio prvi čovjek koji je smatrao da se Zemlja kreće oko Sunca a ne Sunce oko Zemlje, i da se svakodnevno prividno kretanje neba zbiva zbog Zemljine rotacije. Ta je tvrdnja ostala skoro pokopana i zaboravljena hipoteza sve do vremena Kopernika, dvije tisuće godina kasnije. Ali Kopernik se toga vjerojatno nikad ne bi dosjetio da nije bilo Aristarha.

WYATT

Kako se do toga dolazi? Nekom vrstom intuicije?

RUSSELL

O, ne. Ljudi koji prvi domisle te hipoteze ne mogu reći flovo je istina«, oni mogu jedino reći flovo bi mogla biti istina«. I ako imate dobru znanstvenu imaginaciju, možete smisliti bilo kakvu tvrdnju koja bi mogla biti istinita, i to je srž znanosti. Prvo smislite nešto što bi moglo biti istinito - zatim pogledate da li jest, a obično nije.

WYATT

No nije li Platon smatrao da je Demokritova teorija o atomima samo gomila besmislica?

RUSSELL

Platon ga se užasavao - rekao je da bi sve njegove knjige trebalo spaliti - zato što Platon nije volio znanost. Volio je matematiku, ali nije volio ništa drugo što bi bilo znanstveno.

WYATT

Ipak, na taj način filozofija postaje, u stanovitom smislu, sluškinja znanosti.

RUSSELL

Pa, to jest jedna njena uloga. No ona nije samo sluškinja znanosti budući da postoji mnogo toga sa čim se znanost ne može nositi. Sva pitanja vrijednosti, na primjer. Znanost vam neće reći što je dobro a što loše - što je dobro ili loše kao svrha, ne kao sredstvo.

WYATT

Do kakve je promjene, po Vašem mišljenju, došlo kroz svo to vrijeme u stavovima filozofa i javnosti prema filozofiji?

RUSSELL

To ovisi o filozofskoj školi na koju mislite. I kod Platona i kod Aristotela glavna je stvar bila pokušaj da se razumije svijet, i to je, moje je mišljenje, ono što bi filozofija morala činiti. Nakon toga dolazite do stoika, a njihov je glavni naglasak bio na moralnosti - da morate biti stoični, da morate strpljivo trpjeti nesreće - i time je došlo do popularne upotrebe naziva filozof«.

WYATT

Da li biste rekli da je i Marx bio filozof?

RUSSELL

Zasigurno je bio filozof u stanovitom smislu, ali upravo tu imate važnu podjelu među filozofima. Ima filozofa koji postoje zato da zadrže status quo, i drugih koji postoje da ga poremete - Marx, naravno, pripada ovoj drugoj grupi. Što se mene tiče, ja bih odbacio obje, budući da to nije pravi zadatak filozofije, i rekao bih da posao filozofa nije da mijenja svijet nego da ga razumije, što je točno suprotno onome što je rekao Marx.

WYATT

Što biste rekli za sebe, koja ste vi vrsta filozofa?

RUSSELL

Jedina etiketa koju sam sebi ikada nadjenao je ona logičkog atomista, ali etikete mi nisu previše drage. Radije ih izbjegavam.

WYATT

Što to znači filozofski atomist?»

RUSSELL

To znači, kako ja to razumijem, da je analiza način kojim dolazite do naravi bilo kojeg promatranog predmeta te da možete analizirati sve dok ne dođete do onoga što više ne može biti analizirano, i to su onda logički atomi. Zovem ih logičkim atomima zato što to nisu mali komadići materije. To su ideje, takoreći, od kojih su izgrađene stvari.

WYATT

Koji je danas glavni trend u filozofiji?

RUSSELL

Treba razlikovati zemlje engleskog govornog područja i kontinentalne europske zemlje. Trendovi su mnogo razdvojeniji nego što su nekad bili, znatno razdvojeniji. U anglofonskim zemljama, posebno u Engleskoj, postoji nova filozofija koja se afirmirala, čini mi se, kroz želju da za sebe nađe izdvojeno područje. Po onome što sam maloprije rekao izgleda kao da je filozofija samo nepotpuna znanost i ima ljudi kojima se taj nazor ne sviđa. Oni bi željeli da filozofija posjeduje jednu sferu samo za sebe. To je odvelo u ono što bi se moglo nazvati lingvistička filozofija, u kojoj najvažnija stvar za filozofa nije da odgovori na pitanja, nego da potpuno razjasni njihova značenja. Ja se osobno ne mogu složiti s takvim nazorom, ali Vam mogu dati jednu ilustraciju. Jednom, dok sam se vozio biciklom do Winchestera, izgubio sam se pa sam otišao do seoskog dućana i rekao: «Možete li mi pokazati najkraći put do Winchestera?» Čovjek kojeg sam pitao obratio se drugom čovjeku u stražnjoj prostoriji, a kojeg ja nisam mogao vidjeti: «Gospodin hoće znati koji je najkraći put do Winchestera.» Čuo se samo glas: «Winchester?» - «Aha» - «Put za Winchester?» - «Aha» - «Najkraći put?» - «Aha» - «Ne znam.» I tako sam morao otići, a da nisam dobio odgovor. Eto, to je ono što oksfordska filozofija smatra da treba činiti.

WYATT

Mislite, pravilno shvatiti pitanje ne obazirući se na odgovor?

RUSSELL

Da. Netko drugi je pozvan da dâ odgovor.

WYATT

Kako se to razlikuje od sadašnjeg kontinentalnog pristupa?

RUSSELL

Kontinentalni pristup je, kako da kažem, punokrvniji. Ja se s njim više ne slažem. Ali on je u stanovitom smislu punokrvniji i mnogo sličniji filozofijama ranijih vremena. Postoje različite vrste filozofije koje polaze od Kierkegaarda i egzistencijalizma, pa onda filozofije uređene tako da omoguće polemike tradicionalnoj religiji. Ima raznih stvari takve vrste. Ja smatram, međutim, da u svemu tome nema ničeg vrlo važnog.

WYATT

Nema, ali od koje je praktične koristi Vaša vrsta filozofije čovjeku koji hoće znati kako da se ponaša?

RUSSELL

Mnogo mi ljudi piše govoreći kako su sada potpuno zbunjeni i kako ne znaju kako da se ponašaju, budući da su odustali od prihvaćanja tradicionalnih putokaza prema ispravnom djelovanju, a ne znaju što drugo prihvatiti. Mislim da je vrsta filozofije u koju ja vjerujem korisna na sljedeći način: ona omogućuje ljudima da djeluju snažno i kada nisu apsolutno sigurni je li to ispravno djelovanje. Mislim da nitko ne bi trebao biti ni u što siguran. Ako ste sigurni, sigurno griješite jer ništa ne zaslužuje sigurnost, tako da uvijek treba zadržati svoja vjerovanja s izvjesnom količinom sumnje i treba unatoč sumnji moći djelovati snažno. Nakon svega, to je upravo ono što zapovjednik radi kad planira bitku. On ne zna točno što će neprijatelj učiniti, ali ako je dobar zapovjednik, predvidjet će ispravno. Ako je loš zapovjednik, predvidjet će pogrešno. U praktičnom životu, međutim, treba djelovati prema vjerojatnostima i ono što ja očekujem od filozofije jest da ohrabri ljude neka i bez potpune izvjesnosti djeluju snažno.

WYATT

Da, ali što sada s tim što se ljude čini toliko nesigurnima u stvari u koje na neki način vjeruju i u koje imaju povjerenja? Ne uznemiruje li ih to prilično?

RUSSELL

Pa, uznemiruje ih neko vrijeme, naravno, i mislim da je izvjesna količina meteža bitni dio mentalnog vježbanja, no imaju li ikakve spoznaje o znanosti, dobit će uporište koje im omogućuje da izbjegnu potpunu uznemirenost sumnjama koje bi trebali osjećati.

WYATT

Što mislite o budućnosti filozofije?

RUSSELL

Ne mislim da filozofija može, u budućnosti, imati takvu važnost kakvu je imala za Grke ili u srednjem vijeku. Mislim da uspon znanosti neminovno oslabljuje značaj filozofije.

WYATT

Je li moguće da imamo previše filozofa?

RUSSELL

Ne mislim da bi se filozof trebao izjašnjavati o tom pitanju. Mislim da bi mišljenje o tome trebali dati ljudi koji nisu filozofi.

WYATT

Kako biste sumirali vrijednost filozofije u današnjem svijetu kao i u godinama što slijede?

RUSSELL

Mislim da je ona vrlo važna u današnjem svijetu. Prvo, kao što sam rekao, zato što vas održava svjesnim činjenice da postoje vrlo velika i vrlo važna pitanja s kojima se znanost, barem danas, ne može nositi, i da znanstveni stav sam za sebe nije dovoljan. Drugo, zato što ljude čini intelektualno malo smjernijima i svjesnima da se mnogo toga što se držalo izvjesnim pokazalo kao neistinito i da nema prečice do znanja. Svjesnima, također, da je razumijevanje svijeta, što je prema mojem mišljenju temeljni cilj koji bi svaki filozof trebao imati, vrlo dug i težak posao pri kojem ne bismo smjeli biti dogmatični.

Preveo s engleskoga:

Bojan Štimec